

ОСОБИСТІСНІ ОСОБЛИВОСТІ КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНІ ПІДРОЗДІЛИ МНС УКРАЇНИ, ЩО НЕ СПРИЯЮТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тімченко О.В.*, Шевченко І.О.**

*доктор психологічних наук, професор, начальник НДЛ екстремальної та кризової психології,

Університет цивільного захисту України (м Харків)

**начальник Департаменту кадрової політики МНС України

Актуальність теми. Нечутливість системи професійного відбору до помилок у визначенні придатності /непридатності кандидата на службу, на наш погляд, визначається існуючою вузькою орієнтацією кожного рівня відбору і відсутністю чіткого їхнього взаємозв'язку. Так:

➤ *соціально-правовий* аспект націлений, головним чином, на чистоту анкетних даних;

➤ *медичний* - на виявлення соматичної і психічної патології;

➤ *конкурсно-екзаменаційний* - на виявлення рівня знань, придбаних у загальноосвітній середній школі;

➤ *психологічний добір*, в прямому значенні, у кращому випадку перебуває у стадії становлення, не маючи достатньої самостійності, цільової настанови, критеріїв і правового забезпечення.

Проте, на сьогодні стосовно психологічного відбору існує помилкова думка, що він може вирішити багато кадрових проблем, пов'язаних з плінністю, професійною деформацією, створенням професійного ядра служб. Схема міркувань приблизно така: відібрати тих, хто може стійко переносити всі тяготи і прикросі служби в МНС України, відданих професійному обов'язку, нечутливих до професійної деформації і т.п. Якщо в процесі відбору реалізувати подібні критерії, то і не буде кадрових проблем [1].

Критерії професійно-психологічного добору в пожежно-рятувальні підрозділи МНС України, що існують на сьогодні,

не враховують той факт, що прогнозування професійної та функціональної надійності кандидатів на посади необхідно розглядати в комплексній системі “людина – професія – *спеціальність*”. В основу вирішення цієї проблеми необхідно покласти розробку не тільки загальних критеріїв для професійно-психологічного добору в МНС України (1-й етап), але й індивідуальних критеріїв для кандидатів *на конкретні спеціальності* в межах *конкретного* підрозділу МНС України (2-й етап).

Метою роботи є визначення особистісних особливостей кандидатів на службу в пожежно-рятувальні підрозділи МНС України, які в подальшому не сприяють ефективності їх професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Першим кроком у визначенні особистісних особливостей фахівців пожежно-рятувальних підрозділів, які не сприяють ефективності та надійності їх професійної діяльності, став проведений нами аналіз плинності кадрів в органах та підрозділах МНС України за 2004-2006 роки (див. табл. 1). З 2017 колишніх працівників, звільнених за різними мотивами, ми відібрали лише тих, хто звільнився з МНС України за власним бажанням, та проаналізували результати їх психологічного обстеження, яке проводилося під час прийому даних осіб на службу (2004 р. – за власним бажанням звільнилося 270 осіб, що становить близько 46% від загальної кількості звільнених; 2005 р. – за власним бажанням звільнилося 320 осіб, що становить близько 33% від загальної кількості звільнених; 2006 р. – за власним бажанням звільнилося 245 осіб, що становить близько 57% від загальної кількості звільнених).

Психологічне дослідження 530 осіб - колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів ГУ МНС України в областях за допомогою стандартизованого методу дослідження особистості (СМДО – скорочений варіант ММПІ) дозволило виділити 3 групи осіб (приблизно 52% від загальної кількості звільнених працівників за власним бажанням), які в достатній мірі мають загальні психологічні особливості особистості (n = 276 працівників).

Спільність особистісних особливостей визначалась на основі аналізу 10 основних шкал профілю ММРІ. Класифікація проводилася на основі виділення двох найбільш високих точок профілю.

Подібні профілі усереднювалися та підраховувалися їх статистичні характеристики. Кожній групі профілів присвоювався код за однією або двома найбільш високими шкалами профілю ММРІ.

Розглянемо виділені нами психологічні типи колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України більш докладніше.

Тривожний тип особистості

Першим за представленістю є особистості зі значним домінуванням у профілі ММРІ 7 шкали (шкала тривожності або психастенії). Осіб з кодом «7» зустрічається близько 57% серед 276 колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України, звільнених за власним бажанням.

Друга за рівнем шкала в середньому менше майже на 8 Т-балів. Значення домінуючої шкали змінюються від 50 до 83 Т-балів, середнє значення - 69,25 Т-бала, стандартне відхилення 12 Т-балів (див. табл. 2).

Особи з домінуючою 7 шкалою у профілі ММРІ описуються як організовані, педантичні, сентиментальні й миролюбні. Їх також описують як вербальних, незадоволених, неемоційних. У самооцінках наявні такі прикметники як: нервовий, нерішучий, з естетичними інтересами. У них переважає пасивно-страждальна позиція, невпевненість у собі й у стабільності ситуації, підвищена чуйність до небезпеки й обмежувальна поведінка. Превалює мотивація уникання неуспіху, установка на неконфліктні відносини з навколишніми, залежність від думки більшості. Провідна потреба - аффіліація (потреба в розумінні, схваленні, любові, доброзичливому відношенні до себе).

Профіль колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «7» представлений на рис. 1.

Таблиця 2.

Значення шкал профілю у колишніх працівників
пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «7»

Шкали	Розмір	<—Діапазон—>		Середнє	Дисперсія	Ст. відхил.
L	8	39	64	48.38	57.41	7. 577
F	8	44	79	56.50	118.30	10. 880
K	8	33	65	53.75	116.80	10. 810
1	8	44	67	54.25	55.07	7. 421
2	8	46	72	60.38	92.55	9. 620
3	8	36	53	46.13	48.70	6. 978
4	8	42	66	56.00	53.43	7. 309
5	8	43	76	54.38	119.10	10. 910
6	8	33	72	50.50	142.90	11. 950
7	8	50	83	69.25	143.60	11. 990
8	8	44	73	61.88	99.84	9. 992
9	8	45	73	57.13	107.30	10. 360
0	8	49	71	57.13	48.70	6. 978

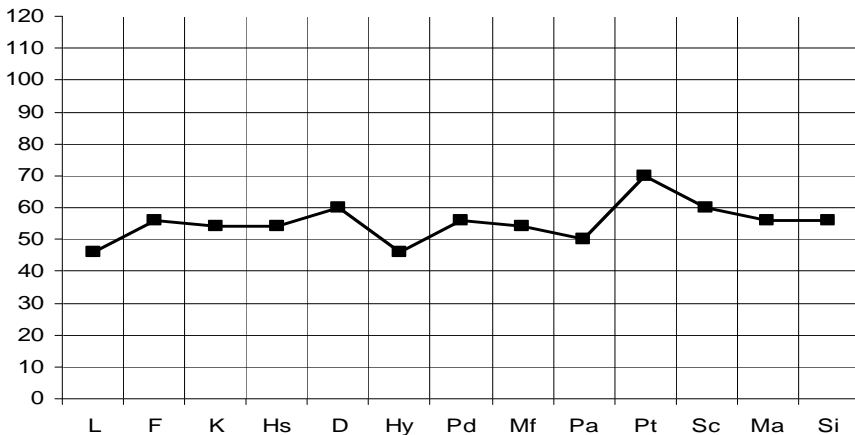

Рис. 1 – Психологічний профіль колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «7»

Характерологічно, особи такого типу відрізняються розвиненим почуттям відповідальності, обов'язку, совістю, обов'язковістю, скромністю, підвищеною тривожністю у ставленні до життєвих дрібних проблем.

Таким особистостям властиве почуття співчуття й співпереживання, виражена залежність від об'єкта прихильності. Мислення трохи інертне, схильність до повторного огляду зробленого, постійні сумніви, рефлексивність.

Вони самокритичні, мають розвинену свідомість, однак часто зазнають психологічного сум'яття й дискомфорту, напружені, боязкі й сторожкі.

Даним особам не вистачає впевненості в собі, рішучості, здатності брати на себе відповідальність. Вони можуть коливатися в нерішучості, навіть коли справа стосується дуже маленької й рутинної проблеми, схильні перебільшувати важливість завдань і тому ретельно обмірковують свої вчинки й перевіряють ще раз виконану роботу. Можуть відчувати провину за те, що роблять «не так», як треба, їх гнітить неможливість досягти поставлених цілей, з підвищеним почуттям провини й самобичуванням реагують на помилки й невдачі. Вони дуже прихильні до загальноприйнятих норм і точок зору, позбавлені оригінальності й винахідливості у своєму підході до проблем. Деякі вважають їх нудними й формальними. Насправді вони дуже чутливі до того, як їх сприймають у суспільстві, схильні до альтруїзму, надконформні, за всяку ціну прагнуть уникати конфлікту, який ними переживається надзвичайно болісно. Вони діють на граничному рівні своїх можливостей, щоб заслужити схвалення з боку навколишніх та власне схвалення. Для них характерні миролюбність, м'якосердість, довірливість, чутливість, доброта, залежність, незрілість. Вони значною мірою трудні для самих себе, ніж для інших, і якщо дратують навколишніх, то тільки своєю нерішучістю.

За значного підвищення профілю ММРІ на 7 шкалі (> 75 Т-балів) можна говорити про психастенічну («слабкість душі») акцентуацію особистості. Для них характерно загострення тривожно-недовірливих, ананкасних (нав'язливих) і сензитивних (підвищена чутливість) рис особистості. У них можуть виникати порушення сну, почуття розгубленості, занепокоєння, нав'язливі страхи, відчуття лиха, що насувається, фобічні стани (найбільш часто - страх смерті, висоти, замкнутого й відкритого простору, самотності). Як правило, фобічні явища відрізняються високою емоційною насиченістю. Цьому сприяє й низька здатність до витиснення, і підвищена увага до негативних сигналів. Вони прагнуть утримати в центрі уваги навіть несуттєві фактори, враховувати й передбачати навіть малоймовірні можливості. Слід зазначити, що з кодом «7» більше 75 Т-балів серед колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України виявлена значна кількість індивідів. Як правило, особи з кодом «7» профілю ММРІ схильні до кабінетного, виконавського стилю роботи поза великими контактами й при досить стійкому стереотипі діяльності, де задовольняється потреба в безпеці. Монотонна робота переноситься досить легко. У важких ситуаціях вони схильні губитися, збудження блокує діяльність, активність можлива тільки при русі за лідируючою особистістю.

Фемінний тип особистості

До даного особистісного типу, класифікованого за допомогою ММРІ, відносяться колишні працівники, що мають код «5» (5 - шкала мужності-жіночності). Поширеність даного типу профілю складає близько 28% серед 276 колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України.

У групу з кодом «5» об'єднані профілі з домінуючою 5 шкалою, що перевищує інші шкали профілю на 5 і більше Т-балів. Другою за рівнем шкалою є восьма шкала, на 7 Т-балів менше 5. Значення 5 шкали варіюється від 59 до 78 Т-балів, середнє значення - 69,3 Т-бала, стандартне відхилення 5,69 Т-бала. Найнижчими шкалами є 3 й 9 шкали (див. табл. 3).

Профіль колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «5» представлений на рис. 2.

Таблиця 3

Значення шкал профілю у колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «5»

Шкали	Розмір	<—Діапазон—>		Середнє	Дисперсія	Ст. відхил.
L	7	39	60	52.14	69.81	8. 355
F	7	46	65	56.00	42.33	6. 506
K	7	40	72	56.57	154.30	12.42
1	7	44	67	56.57	93.95	9. 693
2	7	48	65	58.29	41.90	6. 473
3	7	36	69	51.57	134.30	11. 590
4	7	42	69	58.00	73.33	8. 563
5	7	59	78	69.29	30.90	5. 559
6	7	47	64	54.00	41.67	6. 455
7	7	41	63	54.29	74.57	8. 635
8	7	46	71	62.00	82.33	9. 074
9	7	42	60	51.43	46.95	6. 852
0	7	48	68	55.43	49.95	7. 068

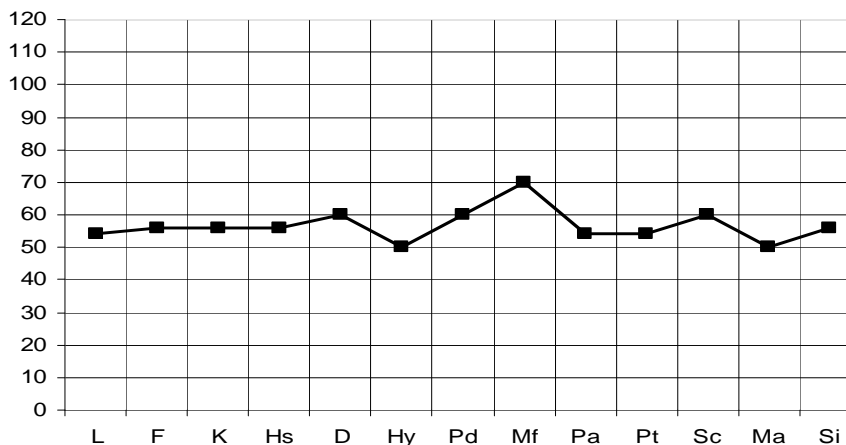

Рис. 2 – Психологічний профіль колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «5»

Особи з високою 5 шкалою у профілі ММРІ характеризуються як чутливі, схильні до занепокоєння, ідеалістичні й мирні, соціабельні й допитливі.

Вони кмітливі, мають ясний розум, відрізняються правильністю суджень і здоровим глуздом, організовані й логічні, демонструють добру пристосовність і почуття спільності, будучи досить терпимими до інших людей і здатними на прояв теплих почуттів.

Таким особистостям характерне стримування агресивних або асоціальних тенденцій, потреба у дружельюбних, гармонійних відносинах.

У цілому високе значення 5 шкали у чоловіків відбиває тенденцію до фемінізації характеру: гуманізацію інтересів, сентиментальність, витонченість смаків, художньо-естетичну спрямованість, чутливість, ранимість. Для їхньої характеристики найбільш типовими є прикметники: здібний, обережний, розважливий, розумний, допитливий, інтелігентний, логічний, зрілий, організований, обережний, завбачливий, точний, самоконтрольований, чутливий, нервовий, поступливий, серйозний.

У своїх самоописах вони розглядають себе як чутливих, схильних до турбот, індивідуалістичних, які мають загальні естетичні інтереси. За дуже високих значень (>75 Т-балів) п'ятої шкали можна говорити про нарцисичний тип особистості зі схильністю до самозакоханості, манірності, вишуканості, мрійності, з підвищеною вимогою до середовища, вузькою зоною життєвого комфорту, потребою в захищеності. Риси жіночності у осіб з дуже високою шкалою можуть сполучатися із тривожністю, схильністю до субдепресивного афекту.

Аутично-соціопатичний тип особистості

Останню виділену нами групу колишніх працівників МНС України, становлять особи з кодом "84" профілю ММРІ. У цю групу об'єднані профілі з домінуючими шкалами профілю ММРІ - 8 (шкала індивідуалістичності) і 4 (шкала імпульсивності). Значення 8 шкали варіювалося від 55 до 96 Т-балів, середнє значення - 71,2 Т-бала, стандартне відхилення 15,3 Т-бала; значення 4 шкали варіювалося від 54 до 91 Т-бала, середнє значення 69 Т-балів, стандартне відхилення 13,3. Найнижчими, у більшості випадків, були 0, 9, 5 й 3 шкали профілю (див. табл. 4). Осіб з кодом "84" зустрічається близько 15% серед 276 колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України.

Усереднений профіль колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «84» представлений на рис. 3.

Таблиця 4.

Значення шкал профілю у колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом "84"

Шкали	Розмір	←—Діапазон—→		Середнє	Дисперсія	Ст. відхил.
L	8	36	78	58.63	168.60	12. 980
F	8	46	98	63.13	335.00	18. 300
K	8	39	69	59.25	126.50	11. 250
1	8	52	85	60.00	118.90	10. 900
2	8	53	82	61.88	125.60	11. 210
3	8	47	67	55.63	55.41	7. 444

4	8	54	91	68.75	177.40	13.320
5	8	51	63	56.00	16.00	4.000
6	8	44	81	63.25	161.40	12.700
7	8	48	81	60.63	166.60	12.910
8	8	55	96	71.25	233.40	15.280
9	8	53	63	56.63	13.98	3.739
0	8	43	64	53.88	65.84	8.114

Особи з подібним типом профілю часто описуються як дивні, особливі й ексцентричні. Вони погано передбачувані, імпульсивні й не конформні. До них часто застосовується термін «шизоїдна особистість».

Вони відрізняються підкресленим нонконформізмом і протиставленням своїх суб'єктивних установок, поглядів і суджень оточенню. Їх індивідуалістичність лише збільшується при протидії оточення, тому і корекція їхньої поведінки надзвичайно утруднена. Вони не визнають авторитетів і часто мають радикальні погляди.

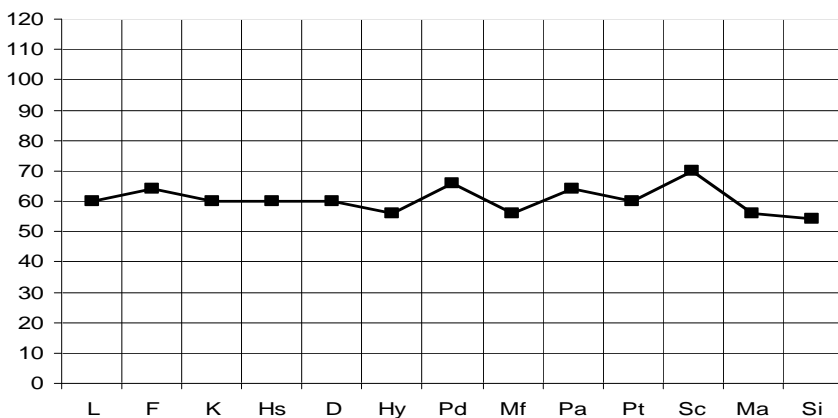

Рис. 3 – Психологічний профіль колишніх працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України з кодом «84»

Особистості з таким типом профілю характеризуються неагресивною асоціальною поведінкою, а скоріше

асоціальними вчинками, зробленими в результаті непорозумінь, непристосованості, нездатності чітко усвідомити соціальну норму.

Вони відрізняються замкнутістю, інтровертованістю, скутістю жестів, крайньою незручністю в соціальних контактах, звертають на себе увагу своєю несхожістю на всіх, холодністю й незрозумілістю їхнього емоційного життя, самотністю в групі, своєрідністю інтересів, відірваністю від реальних проблем, непрактичністю, відсутністю здорового глузду в судженнях і вчинках, абстрагованим мисленням зі схильністю до символіки, однак без явного порушення мислення.

Особи з кодом «84» недовірливо ставляться до людей, уникають близьких взаємин. Будучи утягнутими в міжособистісні відносини, вони порушують емпатію й намагаються маніпулювати навколишніми. Зовнішній світ вони розглядають як загрозливий, відчувають потребу в безпеці, реагуючи відходом і сплеском агресії як захисту. Вони можуть бути сердитими, дратівливими, уразливими.

У них погане уявлення про себе й, здається, вони самі настроюють себе на невдачу. З іншого боку, це творчі особистості, схильні до фантазування, які знаходять оригінальні рішення, з вираженою інтуїтивністю, широтою інтересів, винахідницьким потенціалом, що часто не одержує свого розвитку. Не можна не відзначити і їх певну інтелектуальну ефективність, розвинену уяву, гострий розум, схильність до аналізу й одночасно цілісний стиль сприйняття.

Висновок. Таким чином, існує можливість кардинально знизити плинність кадрів, передбачивши це ще на початку проведення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу до МНС України. Якщо особистісні особливості кандидата на службу відповідають одному з виділених нами психологічних типів, очікувати ефективності в професійній діяльності від нього не доводиться. Людині або прийдеться «ламати» себе, або звільнитися зі служби. Іншого не дано.

Література

1. Про затвердження Концепції психологічного забезпечення службової діяльності працівників апаратів та підрозділів Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій / Наказ МНС України від 23.11.2004 № 187.

<http://nuczu.edu.ua/>